

Literatuur: artikelen

Bringéus, Nils-Arvid. 'Pictures of the life-cycle', *Ethnologia Scandinavica* (1988) p. 5-33; 30 ill.

Aan de hand van een aantal afbeeldingen (o.a. muurschilderingen in kerken, houtsneden) uit de Scandinavische landen en Duitsland van de vroege middeleeuwen tot heden geeft de auteur voorbeelden van de cyclische uitbeelding van de levensloop van de mens: in de vorm van een wiel, als vanitasmotief of als rad van fortuin, of van een cirkel, halve cirkel of dubbele trap, als weergave van de stadia (4, 7, 10 of 12) in het menselijk leven. De herkomst van de voorstellingen, hun betekenis en de veranderingen daarin komen telkens kort ter sprake. Op latere afbeeldingen van de levenstrap wordt de levensfase soms aangegeven door middel van tientallen van jaren. Dit geeft de auteur aanleiding tot enkele opmerkingen over de functies van het vieren van verjaardagen, met name van kroonjaren.

Het artikel is de tekst van een lezing op het in 1987 gehouden congres van de *Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore* over de levenscyclus. Het grootste deel van deze jaargang wordt verder ingenomen door vijftien korte bijdragen van andere Scandinavische deelnemers aan dit congres. Ze bestrijken een breed scala aan onderwerpen, zoals de rol van de nabuurschap bij feesten rond geboorte, huwelijk en dood, de levenscyclus in de arbeiderscultuur, inwijdingsriten bij fabrieksarbeiders, ervaringen van kraamvrouwen, het doen van belijdenis, de feestjes van mannen en vrouwen afzonderlijk bij het afscheid van het vrijgezellenbestaan, de culturele rol van de schoondochter en van de moeder, het wassen van de dode, en hebben telkens betrekking op de situatie in Noorwegen, Zweden en Finland, overwegend in de negentiende en twintigste eeuw (34-145).

Burckhardt-Seebass, Christine. 'Zwischen MacDonald's und weißem Brautkleid. Brauch und Ritual in einer offenen, säkularisierten Gesellschaft', *Österreichische Zeitschrift für Volkskunde* 43 nr. 2 (1989) p. 97-110.

De auteur stelt vast dat sinds ongeveer de jaren zeventig de maatschappelijke bindingen in West-Europa losser zijn geworden. Ontkerkelijking en een toename van het aantal echtscheidingen zijn daarvan symptomen. Dit proces heeft ook gevolgen gehad voor de vormgeving en de betekenis van gebruiken. Aan de hand van voorbeelden als de eetcultuur in de McDonald's-restaurants en de huwelijkskleding stelt zij vast dat het persoonlijk element daarin een grotere rol heeft gekregen.

Davids, Karel. 'De zondeval van de dierenbeul. Toelaatbaar en ontoelaatbaar gedrag tegenover dieren in Nederland vanaf de late middeleeuwen tot de twintigste eeuw', in: Marijke Gijswijt-Hofstra (red.), *Een schijn van verdraagzaamheid. Afwijking en tolerantie in Nederland van de zestiende eeuw tot heden*. Hilversum: Verloren, 1989, p. 237-255.

Davids stelt dat het gedrag van Nederlanders tegenover dieren tussen de zestiende eeuw en het eind van de negentiende eeuw niet humaner is geworden ondanks de toename van de verboden op de mishandeling van dieren, het verdwijnen van wrede spelletjes en de groeiende aandacht voor de positie en de bescherming van dieren in intellectuele kringen. De wetgeving aan het eind van de negentiende eeuw zou via de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren primair geïnspireerd zijn door buitenlandse voorbeelden.

Gajek, Esther. 'Christmas under the Third Reich', *Anthropology Today* 6 nr. 4 (1990) p.3-9.

Gajek beschrijft de pogingen van de nationaal-socialistische overheid om de kerstviering voor eigen politieke doeleinden te gebruiken. Zo worden openbare kerstvieringen gearrangeerd waarin de christelijke elementen zijn verwijderd, wordt de openbare op pleinen opgestelde kerstboom omgevormd tot nationaal symbool, en wordt de huiselijke kerstviering aangegrepen om de gesneuvelde soldaten door middel van foto's en het aansteken van kaarsen te herdenken. Deze ontwikkelingen worden ondersteund door een grote hoeveelheid volkskundige literatuur waarin geopgd wordt de Germaanse elementen van de kerstviering aan te tonen.

Gijswijt-Hofstra, Marijke. 'Toverij en tolerantie. Reacties op toverij in Nederland van de zestiende tot in de achttiende eeuw', in: Marijke Gijswijt-Hofstra (red.), *Een schijn van verdraagzaamheid. Afwijking en tolerantie in Nederland van de zestiende eeuw tot heden*. Hilversum: Verloren, 1989, p. 131-155.

De auteur beschrijft de opstelling van kerk en overheid tegenover toverij en de historische en geografische ontwikkeling van de in Nederland gevoerde heksenprocessen. Als oorzaken van de relatief geringe intensiteit van de heksenvervolgingen in Nederland o.a. de afwezigheid van een streng reformatorisch en contrareformatorisch klimaat, de vroege opkomst van de natuurwetenschappen en de geringe receptie van de demonologische theorieën bij de geleerden en magistraten.

Gilhus, Ingvild Salid. 'Carnival in religion. The feast of fools in France', *NUMEN* 37 nr. 1 (1990) p. 24-52.

'Carnival' wordt in dit artikel in de brede zin van het woord gehanteerd, dat wil zeggen: "to designate festivities characterized by wearing of masks, status-reversals and riotous revelry" (p. 47, noot 3). Interessant in deze bijdrage vanuit de universiteit van Bergen (Noorwegen) is dat de auteur zich richt niet op het feest aan de vooravond van de vasten, niet op het feest van de Kindbisschop of Onnozele Kinderen, maar op het toch enigszins onbekende 'festum follorum' of 'festum subdiaconorum' dat in de periode van de elfde tot in de zestiende eeuw een plaats vond op de kerkelijke kalender rond Epifanie. Temidden van de drie mogelijke invalshoeken van onderzoek (historisch, fenomenologisch of antropologisch) wordt een godsdienst-wetenschappelijke (fenomenologische/structurele) benadering gekozen. Na notities over oorsprong en vorm van het ritueel worden functie en betekenis(sen) van het feest geanalyseerd door met name stil te staan bij de gehanteerde reeks van omkeringen. Daarbij worden weer de Eucharistie en de rol van de ezel er uitgelicht. Sterk leunend op het onderzoek van Mary Douglas wordt een goed beeld gegeven van het samenspel van omkeringen (hoewel ik bij de analyse van alle mogelijke bijbelse en niet-bijbelse ezels, de ezel op palmzondag node mis). Teleurstellend blijft echter in mijn ogen het slotgedeelte over de functie en betekenis(sen) van dit feest. De verhandeling over de omkeringen mondt geenszins uit in een krachtige conclusie met betrekking tot functie en betekenis van het ritueel. De zogenoemde "Blowing-off-steam"-these wordt radicaal van tafel geveegd, maar ervoor in de plaats komt wel erg gemakkelijk de "Fun of doing it"-these. Die veronderstelling krijgt in het artikel in mijn ogen geen handen en voeten. De 98 noten bieden veel materiaal. – P.G.J. Post.

Gueusquin, Marie-France. 'Cities, giants and municipal power. Parody rituals for the investiture of processional effigial figures in Northern French cities', *Ethnologia Europaea* 17 nr. 2 (1988) p. 117-128; 4 ill.

Aan de hand van voorbeelden uit enkele steden in de Belgische kuststreek, Wallonië en Noord-Frankrijk in het begin van de jaren tachtig van deze eeuw laat de auteur zien dat de quasi-officiële inschrijving van nieuwe ommegangsreuzen in het bevolkingsregister ertoe dient om, ondanks het bestaan van politieke of andere meningsverschillen, de goede verstandhouding te bevestigen tussen het stadsbestuur en de verenigingen die deze reuzen beheren. Slechts een enkele maal

wordt een nieuwe reus ten doop gehouden buiten de stedelijke autoriteiten om. In dat geval gaat het er de verenigingen om juist hun onafhankelijkheid ten opzichte van het gemeentebestuur te benadrukken. Het artikel bevat verder enkele opmerkingen over de herkomst en namen van ommevangsreuzen in dit gebied en over hun functie in het algemeen als samenballing van de lokale identiteit.

Müns, Heike. 'Sozialökonomische Entwicklung und Brauchwandel. Untersucht an den Jahresbräuchen des mecklenburgischen Dorfes im 19. Jahrhundert', *Jahrbuch für Volkskunde und Kulturgeschichte* 31 (1988) p. 81-112.

In de loop van de negentiende eeuw deden zich op het platteland van Mecklenburg ingrijpende sociaal-economische veranderingen voor, zoals de afschaffing van de onvrijwillige arbeidsdiensten en van de horigheid, de verkaveling van vroeger collectief bewerkte gronden, de invoering van erfpacht, van nieuwe gewassen en machines, en de bouw van nieuwe typen boerderijen. De auteur laat zien dat deze ontwikkelingen van invloed waren op de levensomstandigheden van de verschillende soorten dorpsbewoners (hofheer, grote en kleine boeren, knechten en meiden, dagloners) en hun onderlinge betrekkingen, en daardoor indirect ook op hun mogelijkheden en bereidheid aan bepaalde kalenderfeesten deel te nemen. Vooral de sociale afstand tussen boeren en dienstpersoneel nam geleidelijk toe, waardoor de knechten en meiden steeds meer in eigen kring vastenavond, pinksteren of een oogstfeest gingen vieren. Het ontbreken van een deel op de nieuwe boerderijen droeg daartoe bij. Wanneer landgoederen overgingen in andere handen, verboden de nieuwe eigenaars soms bepaalde gebruiken zoals het bedelzingen, uit irritatie daarover of uit onbegrip. Het artikel is gebaseerd op gedrukte bronnen, documentatie van een eerdere regionale onderzoeker en secundaire literatuur.

Nijsten, G.J.M. 'Openbare feesten, toneel en "volksvermaak" in Arnhem ca 1430 – ca 1500', *Bijdragen en mededelingen (Gelre)* 79 (1988) p. 29-47.

Op grond van vermeldingen in onuitgegeven stadsrekeningen geeft de auteur een beeld van enkele feesten en vermakelijkheden in Arnhem in de vijftiende eeuw, zoals Onnozele Kinderen, Driekoningen, de vastenavondviering, het toneelspel op Maria Lichtmis, het planten van de meiboom, processies en feestmalen. Hij gaat vervolgens na welke functies en betekenissen deze feestelijkheden hadden voor het stadsbestuur, de hertog, de geestelijke overheid, en voor broederschappen, gilden en schutterijen. Enerzijds dienden zij ertoe de onderlinge saamhorigheid in de stad te benadrukken, anderzijds kwamen zij voort uit de behoefte om zich juist van anderen te onderscheiden. De auteur meent dat deze laatste tendens rond 1500 sterker wordt. Tot slot wijst hij erop dat de stadsrekeningen als bron slechts in beperkte mate inzicht kunnen verschaffen in de 'volkscultuur'.

Passariello, Phyllis. 'Anomalies, analogies, and sacred profanities: Mary Douglas on food and culture, 1957-1989', *Food and foodways* 4 nr. 1 (1990) p. 53-71.

Dit artikel is een chronologische bespreking van Mary Douglas' publikaties over voeding en voedingsgewoonten in de periode 1957-1989. Er blijkt uit dat haar ideeën over de culturele complexiteit van de voeding in de loop van de jaren in wezen onveranderd zijn gebleven; ze hebben zich alleen verdiept. Hoewel ze sterk beïnvloed is door Durkheim, Malinowski en Lévi-Strauss, heeft ze met haar geheel eigen zienswijze tegelijk ook afstand van hen genomen. De voeding is voor haar een intrinsiek onderdeel van de cultuur, een symbolensysteem vol analogieën met de economische, sociale en culturele ordening van een samenleving. In al haar studies benadrukt ze, dat consumptiepatronen van zowel primitieve als geïndustrialiseerde culturen corresponderen met de sociale relaties; ze zijn uitdrukking van de sociaal-culturele machtsverhoudingen. De voeding is dan ook meer dan voedsel alleen. Het bestuderen ervan biedt mogelijkheden om de wijze waarop een cultuur gereguleerd is, te leren kennen.

Quietzsch, Rudolf. 'Bäuerliche Kultur am Altenburger Fürstenhof im 17. und 18. Jahrhundert', *Jahrbuch für Volkskunde und Kulturgeschichte* 31 (1988) p. 113-145; 14 ill.

Friedrich Siever schonk in zijn boek *Volk und volkstümliche Motivik im Festwerk des Barocks* (Berlijn 1960) vooral aandacht aan de wijze waarop in de zeventiende en achttiende eeuw elementen uit de volkscultuur werden verwerkt in de vormgeving van feesten aan de grotere Duitse hoven, met name in Dresden. Quietzsch wil in dit artikel dezelfde thematiek behandelen voor het hof van een kleinere vorst, de hertogen van Altenburg. In de daar gehouden feesten speelden optochten, dansen en bruiloften van boeren, met hun opmerkelijke, sinds het eind van de zestiende eeuw nauwelijks veranderde klederdracht, een rol. De boeren waren in dit gebied de belangrijkste economische factor. Door tijdens feesten hun vrolijkheid te tonen kon de vorst zich laten voorstaan op zijn wijs bestuur en zo zijn eigen prestige verhogen. Omgekeerd sterkte de waardering van de vorst de boeren in hun zelfvertrouwen. Terloops merkt de auteur op dat ook de belachelijkheid van de, aan hun tradities vasthoudende, boeren in hofkringen de attractie van hun optreden met name in de achttiende eeuw zal hebben verhoogd. De auteur vermoedt, gesteund door enkele voorbeelden, dat de hoffeesten en de belangstelling van de vorst ook van invloed zijn geweest op de vormgeving van de boerencultuur zelf. Het artikel is gebaseerd op archivalia, afbeeldingen en secundaire literatuur.

Simonides, Dorota. 'Moderne Sagenbildung im polnischen Großstadtmilieu', *Fabula* 28 (1987) p. 269-278.

De auteur geeft een van commentaar voorziene samenvatting van twaalf in Polen frequent opgetekende moderne sagen, die grotendeels ook uit andere landen bekend zijn en karakteriseert hun inhoud, stijl en verspreidingswijze.